

Національний Києво-Печерський
історико-культурний заповідник

МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

2010

Збірник
наукових праць

Засновано у 1998 р.
Щорічник

Київ
2011

ББК 86.372я43+63.3(4УКР) я43
УДК 94(477)+2-9[082
М74

Могиллянські читання
Збірник наукових праць

Засновник та видавець Національний Києво-Печерський
історико-культурний заповідник
Зареєстровано у Державному комітеті інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
Свідчення про реєстрацію: серія КВ № 5160 від 28.05.2001 р.

Голова редакційної ради
М. Е. Громова

Редакційна рада:

- В. М. Колпакова* — (відповідальний редактор)
С. І. Білокінь — доктор історичних наук, лауреат Національної премії України
ім. Тараса Шевченка
М. Г. Жулинський — академік НАН України, доктор філологічних наук
Г. Ю. Івакін — доктор історичних наук
Г. Д. Казьмирчук — доктор історичних наук, професор
А. М. Киридон — доктор історичних наук, професор
Н. М. Нікітенко — доктор історичних наук, професор
В. М. Ричка — доктор історичних наук
М. А. Сагайдак — кандидат історичних наук
С. П. Сегеда — доктор історичних наук, професор
М. Р. Селівачов — доктор мистецтвознавства
Д. Я. Телегін — доктор історичних наук, професор
П. Т. Тронько — академік НАН України, доктор історичних наук
В. І. Ульяновський — доктор історичних наук, професор
К. К. Крайній — кандидат історичних наук (відповідальний за випуск)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника
Протокол № 3 від 05.07.2011 р.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори

ISBN 978-966-8809-38-5

© Національний Києво-Печерський
історико-культурний заповідник, 2011

**МОГИЛЯНСЬКІ
ЧИТАННЯ
2010**

*Проблеми збереження
та вивчення музейних
пам'яток.
Сучасний стан, новітні
технології, перспективи*

Кузьмук О.С.

Кандидат історичних наук
Науковий співробітник
Український центр культурних досліджень

МЕЖИГІРСЬКИЙ АРХІМАНДРИТ ГАВРІІЛ ГУЛЯНИЦЬКИЙ

Після переведення указом Св. Синоду від 28 вересня 1775 р. межигірського архімандрита Іларіона Кондратковського в Троїцький “Колязин” монастир Тверської єпархії, на його місце був призначений Гаврііл Гуляницький. Він народився близько 1712 р. в селі Гайворон на Слобожанщині у родині священника. Навчався “русской грамоте”.

У 1733 р. прийняв постриг в Охтирському Свято-Троїцькому монастирі (Белгородська єпархія). Згодом виконував послух економа в тому ж монастирі. У 1742 р. рукоположений в ієродиякони. Треба думати, що будучи економом, Гуляницький близько познайомився з Феодосієм Янковським, який посідав охтирське ігуменство у 1736–1742 рр. Напевно, це знайомство відіграло вирішальну роль у духовній кар’єрі отця Гавріїла. З Охтирського монастиря Феодосій Янковський був переведений намісником до московської Свято-Троїцької Сергієвої лаври, яку очолював архімандрит Арсеній Могилянський, майбутній київський митрополит. На нашу думку, не випадково у 1744 р. указом Св. Синоду Гаврііл Гуляницький переводиться до Свято-Троїцької Сергієвої лаври, де згодом був першодияконом, клирошанином та в інших послухах. Царським указом від 8 березня 1745 р. намісник Феодосій Янковський призначається Санкт-Петербурзьким архієпископом. Він вирушає до Олександрівського монастиря і забирає з собою Гуляницького, який два роки виконував послухи ієродиякона при келії Феодосія. У 1748 р. Гаврііл став ієромонахом. У квітні 1750 р. архієпископ Санкт-Петербурзький помер, і Св. Синод направив Гуляницького в Синодальний дім на вакантне місце ієромонаха. У 1753–1775 рр. Гаврііл служив синодальним ризничим. У середині березня 1775 р. він призначений Св. Синодом ар-

хімандритом до Глухівського Петропавлівського монастиря Київської єпархії. Але не пробув там жодного дня. Вже 28 вересня Св. Синод призначив його настоятелем ставропігійального Києво-Межигірського монастиря, куди він і прибув 28 січня 1776 р. Таке призначення можна розцінювати як нагороду за тривалу, 22-річну службу в Синоді. Гуляницький очолював Межигірський монастир протягом останнього десятиріччя його існування. На час його архімандритства припадає подолання наслідків від втрати січової парафії, клопоти пов’язані з розмежуванням земель приписного Самарського монастиря. Згідно з монастирською відомістю у 1784 р. Гавріїлу було вже 72 роки. У відомості записано “по старости и крайній болезни впредь послушный отправлять не может” [1, 1-3]. Гуляницький помер 30 грудня 1785 р. 1 січня 1786 р. з дозволу київського митрополита Самуїла його поховано у Межигірському монастирі грецьким архієпископом Никодимом.

Могила Гуляницького існувала ще на початку ХХ ст. У краєзнавчому описі Межигір’я 1899 р. зазначено: “Между только что описанным храмом [Преображенским] и двух-этажным корпусом обращает на себя внимание могила архимандрита Гавриила, предпоследнего Межигорского настоятеля, украшенная железной решеткой и красивым мраморным памятником. В небольшой нише этого памятника теплится неугасаемый огонек, который аккуратно поддерживается усердными сестрами. По усердию к памяти покойного, межигорские сестры установили обычай — перед началом послушания ходит на могилу покойного старца и просит у него благословения и помощи в тяжелом иноческом послушании, а по субботам — совершать у сей могилы панихиды. Сохранившееся монастырское предание почитает усопшего старца за его подвижническую жизнь святым” [2, 25-26].

Гаврііл Гуляницький заповідав 700 рублів на реставрацію Спасо-Преображенської церкви [3, 161]. Перед смертю архімандрита був складений реєстр його речей з вказівкою, кому що потрібно роздати [4, 10-15]. Завдяки цьому документу можна скласти уявлення про “матеріальний світ” передостаннього настоятеля Межигірської обителі [5, 20-32]. На час призначення настоятелем Гавріїлу було вже 62 роки. За своє життя межигірський архімандрит не надбав багато майна. Серед його особистих речей зазначені одяг, постіль, кухонне начиння та 50 друкованих і рукописних книг. У нього був один слуга Ємельян Михайлівський. Усі речі Гуляницький заповів монастирській братії та власній обителі. З одягу згадуються дві яси, два кафтани, дві ношені шуби, пояс, чотири сорочки та мантія, в якій архімандрит заповідав себе поховати. Кухонного начиння було небагато. Майже половину реєстру займають книги. Усі вони церковного та богословського змісту, за виключенням друкованої “Ра-

тифікації 1721 году” та рукописної “О строенїи кушанїа и водоць”. Оскільки реєстр був складений ще за життя архимандрита Гавриїла, до нього записані лише його особисті речі. Тому цей документ не дає повної картини його побуту, оскільки сюди не потрапили монастирські речі, якими він, безумовно, користувався. Наприклад, після випадкової смерті межигірського архимандрита Никанора у 1768 р., понад рік з’ясовували належність речей, які той використовував. І лише після розслідування, особисті речі Никанора були передані родичам [6, 17-23].

Примітки:

1. ЦДІАК України. – Ф. 132. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 1-3.
2. *Стрижевський Н.* Києво-Межигорський Спасо-Преображенський женский общежительный монастырь (его прошлое и настоящее). – К., 1899.
3. *Герасименко Н.* Історія Межигір’я. – К., 2005.
4. ЦДІАК України. – Ф. 132. – Оп. 2. – Спр. 76. – Арк. 10-15.
5. *Яременко М.В.* “Матеріальний світ” ректора Академії XVIII ст. (на прикладі архимандрита Сильвестра Ляскоронського) // Наукові записки НаУКМА. Т. 35. Київська Академія. – К., 2004.
6. *Андрієвський А.А.* Межигорська старина // Исторические материалы из архива киевского губернского правления. – К., 1885. – Вып. 9.

Реєстръ Ставропигіального Києво Межигорского монастыря архимандрита Гавриїла вешамъ съ отмѣткою кому по умертвїи Его оныя роздать надлежитъ учиненъ 1785 года	
Ряска драфтурна черная лиштви лостринные подшита китайкою	отдать в церковь здешнюю Преображенія Гїдїя на ризи
Ряска камліотная лиштавы китайки темнозеленой	духовному Іеромонаху Филиппу
Кафтанъ лостринной коричнеого цвѣту подшитъ вибойкою травчатою на бумагѣ	в церковь на стихарь
Кафтанъ решетовыи вишневого цвѣту на бумагѣ подшитой вибойкою травчатою	в церковь на ризи
Шубъ лисичих двѣ одна покрыта китайкою темногранатовою в плечах до подолу песецъ голубой, а другая покрыта китайкою нелощеною обѣ гораздо виношены	Сїй обѣ шуби оцѣня продать, а денги роздать братїиї убогой
Поясъ шалевой зеленой съ одного конца сребромъ тканый концѣ шелковїе суканнїе	Іеромонаху Герасиму уставнику
Мантія мухояру тонкого черного лиштви матерїи темнозеленой	в сей мантіи погребти мое тѣло

Чотки янтарные жолтїе с перенизками белими и крестъ белїи косянїи кистъ сребряная белая на шолку суканая съ вензелемъ	отдать тому кто будетъ погребать
Икона богородична благовѣщенїе писанна на древь, другая икона спасителева сидяща на облацѣхъ, третья святителя василїа великаго на древяныхъ же доскахъ	Ікону благовѣщенїа Іеродїакону Аарону, и спасителя и василїа иконы взять в церковь
Крестъ сребяный носящїи на персахъ на немъ впередъ распятїе подчернь целочка // сребряная горошатая бѣлая во всемъ томъ вѣсу тридцать два золотника	продать и роздать убогимъ братїиї сего мнѣря
Сундукъ окованъ желѣзомъ нанесенъ зеленою краскою с внутреннимъ замкомъ	в церковь в ризищю
Утиралникъ полотняной с шитой красною бумагою новый и другой такой же в точъ	оба сїи утиралники взять в церковь
Скатертей взорами тканнхъ шесть и простого полотна одна	сїи скатерти и сервети всѣ роздат братїиї
Серветъ тридцать двѣ	
Рубашокъ холстяныхъ четири Подушечнихъ наволочокъ четири	Рубашки и наволочки всѣ роздать убогой братїиї
Полотна восемьдесят четири аршина	Роздать братїиї священнослужителямъ на утиралникїи
Зарукавокъ песцевой покрытъ плисомъ виношенъ	отдать Іеродїакону Лазарю
Чайникъ оловяній вкругъ его рѣзба с рилщемъ дужка оловяная с деревомъ, в немъ вѣсу два фунта с четвертью	отдать Іеродїакону Лазарю
Трость заморская гладкая з сребрянимъ набалдашникомъ	продать и роздать пѣну убогой братїиї
Ложка сребряная в ней вѣсу тринадцать золотниковъ с половиною с плоскимъ держакомъ	отдать в церковь
Костролка мѣдная с рилщемъ и изъ желѣзною ручкою вѣсу в ней полфунта	отдать в церковь
Чайница оловянная в ней вѣсу два фунта четвероугольная съ шрубкомъ	Эконому Іеромонаху Филимону отдать

Вѣски мѣдніе средніе с желѣзным кромѣ слому и стрѣлкою	въ церковь воскъ вѣсить отдать //
Вѣски другіе ручныя в четири фунта с разными кирами	въ церковь отдать
Чайникъ оловяній китайской работи четверугольной с кришкою и деревяною ручкою в немъ вѣсу три фунта с четвертинкою	Иеродіакону Мисайлу
Оловяная фляшка мѣрою кварт в три с половиною шестиугольная с тискомъ	в келарню отдать
Мѣдной посуды Горщикъ мѣдной въ которомъ вѣсу тридцать фунтовъ с кришкою мѣдною	отдать в церковь
Котликъ с кришкою в которомъ вѣсу шесть фунтовъ с половиною	в церковь отдать для роспушенія воску
Костроля в которой вѣсу пять фунтовъ без четвертки	в церковь отдать для теплоты
Чайникъ мѣдной въ которомъ вѣсу четири фунта	в церковь Петра и Павла отдать
Другой чайникъ въ которомъ вѣсу три фунта с половиною	отдать Иеродіакону Аарону
Третьей чайникъ красной мѣды з вѣнтра луженой, в немъ вѣсу два фунта с половиною	в церковь Благовѣщенія отдать
Горшечокъ мѣдной вилуженной с кришкою желтой мѣды в немъ вѣсу полтора фунта	Иеродіакону Аркадію отдать
Тазъ мѣды желтой в немъ вѣсу дванадцать фунтовъ	въ церковь Петра и Павла отдать для умовенія рукъ сѣнныкамъ
Тазъ другой такой же мѣды в немъ вѣсу два фунта	в церковь благовѣщенія отдать
Рукомойникъ красной мѣды в немъ вѣсу три фунта	отдать в церковь Петра и Павла
ПОДНОСИ Одинъ оловянной в немъ вѣсу полтора фунта	намѣстнику Иеромонаху Аркадію
Другой мѣдной желтой в немъ вѣсу полфунта	Иеромонаху Герасиму отдать
Третьей поднось красной мѣды полуженой в немъ вѣсу два фунта без четвертки	отдать в церковь Преображенія Господня

Подсвѣщниковъ мѣднихъ три, а четвертой деревяной фулярець и шипиѣ вѣсу в нихъ три фунта и три четвертки	роздать в мѣтрѣ в церкви
Яндола красной мѣды в ней вѣсу пять фунтовъ	отдать в церковь Сошествія Стаго Дѣа
Другая яндола красной мѣды в ней вѣсу два фунта с половиною	в церковь Благовѣщенія
Конфорка желтой мѣды с вирѣзками на ножкахъ в ней вѣсу полтора фунта	Иеромонаху Феофану отдать
Другая конфорка зеленой мѣды в ней вѣсу полтора фунта	намѣстнику Иеромонаху Аркадію
Ступка мѣды желтой с пестикомъ в ней вѣсу семь фунтовъ	въ церковь Преображенія Господня
Чаша круглая оловяная на трохъ ножкахъ с кришкою и двома ручками в ней вѣсу семь фунтовъ	в церковь Преображенія Гѣдня для колыва
Судокъ оловяной с пятма сосудцами оловяными на трохъ ножкахъ которой ставится при кушаньѣ	в церковь Чудотворца Николая трапезную для братіи
Две кочерги желѣзніе в нихъ вѣсу пятнадцать фунтовъ	отдать одну в панамарню, а другую в просфорню //
Ломъ желѣзній в немъ вѣсу одинадцать фунтовъ	въ пономарню для копанія грот братіи умершей
Пуховикъ съ наперникомъ и съ полосастою наволокою и при немъ четири подушечки пуховыя с белыми наволоками	ошѣня продать и роздать денги въ мѣтрѣ братіи убогой
Одѣвало из черныхъ смушковъ покрыто фланскимъ полотномъ белымъ вдвое	отдать Иеродіакону Аарону
Лембикъ небольшой красной мѣды съ одною грубою	продать и роздать цѣну убогой братіи
Два судочки мѣды красной полуживали	когда явятся оніе неказенные то отдать одинъ Иеродіакону Лазарю, а другой Иеродіакону Аарону
Подушка круглая пуховая на ней напѣрникъ хряцовой наволока бумажная разноцвѣтная	келейному моему Емилиану Михайловскому
Два коврика травчатіе оба ветхіе	отдать в церковь
Старинный бардишъ і войска фузія и два косаря желѣзніе	отдать в пономарню бардишъ и два косаря, а фузію слугѣ моему Емилиану Михайловскому

КНИГИ В ДЕСТЬ 1 Библия старой московской печати 1663 году в доскахъ облаченна кожею черною корень двойнымъ золотомъ по-яски положенно	в монастырскую библиотеку отдат
2 Фалтирь слѣдованная печати кievской 1756 году в кожѣ красной в переплетѣ, по обрѣзу золотомъ	отдаты Геродиакону Аарону //
3 Псалтирь с толкованіемъ кievской печати 1760 году в красной кожи в переплетѣ, по обрѣзу из золотомъ	в монастырскую библиотеку отдаты
4 Разніе каноны винутіе из слѣдованной псалтирь в переплетѣ черной кожи печатано в Москвѣ от воплощенія 1680 года индикта 3 мѣя априля	въ монастырскую библиотеку отдаты
5 Книга старинная с разнихъ книгъ собранная	отдаты в монастырскую библиотеку
6 Чинъ о монашескомъ житіи в красной кожѣ и переплетъ без лѣтъ	в монастырскую библиотеку
7 Служба Алексѣя челоуѣка божія московской печати в красной кожи оправки из золотомъ без лѣтъ	отдаты в библиотеку монастырскую
КНИГИ В ПОЛДЕСТЬ ПЕЧАТНЫЕ 8 Тестаментъ в переплетѣ парчевомъ на верху мѣдныя штучки печати чернѣговской с толкованіемъ, по обрѣзу з золотомъ печатанна 1717 года	Геродиакону Аарону
9 Повседневной акаѣистъ печати кievской 1764 году въ переплетѣ черной кожи, по обрѣзу з золотомъ	в мнѣирскую библиотеку отдаты
10 Поученіе Макарія Египетскаго в переплетѣ бумажномъ печати московской 1775 года	Эконому Геромонаху Филимону //
11 Служебникъ старинной в ветхомъ переплетѣ печати московской 1655 году	въ монастырскую ризницу отдаты
12 Православное ученіе христіанскія богословій печати московской 1766 года	въ библиотеку монастырскую отдаты
13 Книга молебникъ пѣній на разніе потреби початы московской 1747 году	в ризницу монастырскую отдаты
14 Триодъ постная в кожи черной и переплетѣ печати московской 1725 году	Геродиакону Аркадію отдаты

15 Каноны бѣгодичніе повседневніе по гласамъ в красной кожѣ и переплетѣ печати кievской 1756 года	Геродиакону Лазарю отдаты
16 Проповѣди мѣнятеви тот первой гражданской печати в переплетѣ кожяномъ 1765 года печати пѣтербургской	в монастырскую библиотеку отдаты
17 Правилникъ кievской печати в черной кожяной оправки 1764 года	Геродиакону Аарону отдаты
18 Молебное пѣніе от заразительнїя и губительнїя немощи московской печати 1771 года	въ монастырскую ризницу отдаты
19 Книга опытъ отрезвія жизни гражданской печати печатана в Москвѣ 1768 году	Намѣстнику Геромонаху Аркадію //
КНИГИ ПЕЧАТНЫЕ В ЧЕТВЕРТЬ 20 Требникъ печати кievской печатанна 1736 году под зеленымъ паргаментомъ по обрѣзу из золотомъ и зацепками	въ монастырскую библиотеку отдаты
21 Служебникъ кievской печати 1736 года в кожяномъ переплетѣ по обрѣзу из золотомъ	въ мнѣирскую ризницу отдаты
22 Алѣаситъ духовной печати пѣтербургской 1774 году	въ мнѣирскую библиотеку отдаты
23 Три книги на свѣтлую неделю и на всю седмицу оправка под зеленымъ паргаментомъ по обрѣзу из золотомъ	въ монастырскую ризницу отдаты
24 Поученіе от Іерея какъ стояти в церкви божіей со страхомъ бжіймъ в переплетѣ бумажномъ	отдаты в монастырскую ризницу
25 Христіанская філософія или руководство московской печати 1774 году въ бумажномъ переплетѣ	отдаты в монастырскую библиотеку
26 Поученіе святителское тетрадка и новопоставленнымъ Іереомъ в бумажной оправки московской печати 1684 году	в библиотеку монастырскую отдаты //
27 Молебное пѣніе о побѣдѣ на сопостати в бумажной оправки 1722 года	въ мнѣирскую ризницу отдаты
28 Чинъ поминовенія о православныхъ войнахъ печатана в московской типографіи 1769 года	отдаты в монастырскую ризницу
29 Катахизисъ в красномъ переплетѣ московской печати 1774 года	в монастырскую библиотеку отдаты

30 Ізвѣстіє рѣшительное о бѣдственныхъ и недоумѣнныхъ случаяхъ какъ Іерею или діакону и том исправляться московской печати 1775 года в бумажномъ переплетѣ	в бібліотеку монашійскую отда- ть
31 Ратификація 1721 году в бумажномъ переплетѣ	в бібліотеку монашійскую отда- ть
КНИГИ ПИСАННЫЕ	в монашійскую бібліотеку отда- ть
32 Толкованіє святыя литургій писанна полу- ставомъ в доскахъ оболченна кожею	
33 Предводителство к вѣчности или вѣстникъ смерти переведенно Езуитомъ Іеремѣю с ла- тинського на російскій языкъ 1758 году въ оправки кожаной съ обѣихъ сторонъ золотомъ	въ бібліотеку монашійскую отда- ть
34 Цвѣтникъ духовной писанъ полуставомъ въ оправки в доскахъ кожею черною из за- щипками	в бібліотеку монашійскую отда- ть //
35 Чинъ благословенія и ослѣнія иконы хри- стовы и праздниковъ господскихъ единой или многимъ писанна полуставомъ в бумажной оправки красной	в монашійскую бібліотеку отда- ть
36 Книга какъ принимать приходящихъ от расколниковъ к благочестивой вѣрѣ	в бібліотеку монашійскую отда- ть
37 О строеніи кушанія и водокъ, въ оправки палатурской оболченна кожею черною без за- щепокъ	отдать в бібліотеку монашій- скую
38 Книга вопросы и отвѣты о разнихъ по- треббахъ из разнихъ книгъ святыихъ отецъ, а на концѣ той книги Геннадія патріарха наказа- ніє даби славы земной никто не искалъ в переплетѣ кожаномъ с палатурками	въ монашійскую бібліотеку отда- ть
39 Книга старинная писаніємъ о аллилуія въ оправкѣ палатурной	отдать в бібліотеку монашій- скую
40 Писанное полуставомъ о законѣ божій и бжекомъ промислѣ которимъ долженъ всякъ человѣкъ управлять житіє свое даби не лиши- тись живота вѣтого, оправленна в доскахъ об- ложена кожею по краямъ дорожки золо- тое сверху и внизу	отдать в бібліотеку монашій- скую
41 Поученіє Іерея дѣтемъ духовнимъ и разніє приложенные слова потребные писанна полу- ставомъ въ оправки бумажной травчатой	духовнику Іеромонаху Филиппу //

42 Правило повседневноє монаху наединѣ пи- санно полуставомъ во оправкѣ бумажной травчатой	отдать Іеродіакону Аркадію
43 О святомъ пустѣ и о хождѣній крестномъ і о святыихъ иконахъ противу еретиковъ писана полуставомъ в палетуркахъ кожаныхъ сверху покрита, а корень оправленъ золотомъ	отдать в бібліотеку монашій- скую
44 Книга Никона патріарха житіє и по его самую жизнь покрита кожею	въ бібліотеку монашійскую отда- ть
45 Молитвенникъ и размишленіє о страстехъ христовихъ в зеленой оправки	в монашійскую бібліотеку отда- ть
46 Регламентъ духовной печатанъ въ Москвѣ 1738 года	отдать в бібліотеку монашій- скую
47 13 книжищъ съ воскресними канонами на святую пасху в оправки бумажной золотой	въ бібліотеку монашійскую отда- ть
48 Чинъ священнослуженія божественныя литургій во оправки кожаной з золотомъ	в бібліотеку мнѣрскую отда- ть
49 Зерцало житейское обхожденія печати гражданской в бумажной оправки	в бібліотеку монашійскую отда- ть
50 Чинъ о постриженій в монашество печатанна листовая во оправки бумажной	в бібліотеку монашійскую отда- ть
Сей реестръ зъ старого реестра переписывать и означать всякую вещь куда имяно, с точною приказомъ Господина отца архимандрита Гавриила про- шедшого 1785 года генваря “ ” д Ставропигіального Києво Межигорского мнѣтра іеродіаконъ Ааронъ // При переписи сего реестра и при перемѣнѣ завѣщанія ко- торое писано в канцелярії КиєвоМежигорского монастыря с приказами онаго жъ гпдна отца архимандрита Гавриила [...] свидѣтельство подтвердил Ставропигі- ального Києво Межигорского монастыря Писарь Іеродіаконъ Лазарь	

ЦДІАК України. – Ф. 132. – Оп. 2. – Спр. 76. – Арк. 10-15.